

O slovenski kmečki hiši

Najstarejši ohranjen tip hiše je značilna dimnica

Ljubljana, 16. julija.

Med najbolj značilnimi etnografskimi elementi je za vsak narod kmečka hiša. Pri nas je dolgo veljala za slovensko narodno hišo ona iz severozapadne Slovenije. V tem pasu se mešajo povsem nerodno gorske vasi, ki so le skupine posameznih gospodarstev, brez zveze med seboj, s tipom ozke občestne, že organizirane vasi. Večina hiš vsebuje pod isto streho stanovanje in gospodarsko poslopje v obliki tako imenovanih dvorov. Kakor struktura vasi in oblika dvorov sta v tem pasu povsem alpski tip. Ta kaže spodaj zidano ali povsem leseno hišo z viselim »gan-kom« pod streho in odprtim čelnim pažem, s krito kletjo in s kritim dohodom na podstrešje. Glavni prostor je »hišac« s prideljeno »kamro«. V hišo je dohod iz veže, ki je predeljena od kuhinje s »šipovcem«. Na drugi strani jo veže eventuelno še shramba, potem se vrste še v isti vrsti in pod isto streho hlev, pod itd.

Etnografska meja med zapadno in vzhodno Evropo se zdi, da teče od severa proti jugu ravno čez naše Dolenjsko, ki je z Belokrajino vred ustvarila povsem drugačen tip hiše. Na skrajni meji med slovensko Belokrajino in Hrvaško srečamo še za vzhodno Evropo značilni tip, ki se bistveno razlikuje od zahodnega. Ta tip je stilo objektivnejši in abstraktniji od prvega. Vasi so organizirane občestne skupine gospodarskih dvorov, ki se grupirajo v pravih četverkotih v hišo, hlev, svinjak itd. okrog pravilno četverkotnega, ograjenega dvorišča, kar kaže na razčlenjenje prostorov v posamezna namenska po-

slopja. Te vrste hiš najdemo v največji meri ob pobočjih in imajo spodaj hlev in klet, zgoraj pa navadno leseno hišo, ki je simetrično razdeljena v vežo in v »dolenjo« in »gorenjo« hišo. Dohod v stanovanje je na zunanem podprtem hodniku. Konstrukcija hiše je bistveno druga kakor v zapadnem delu. Dočim je severozapadna hiša zgrajena iz ujedinih vodoravnih hlodov, ima belokranjska povsem tektonski značaj: na »podvalcu« stoji »stopic«, na njih »greda«, kakor pri antičnem templu.

Dolenjski tip je nek kompromis teh dveh doslej opisanih tipov. Ta tip bi mogel veljati za specifično slovenskega, ker ga ne najdemo niti v Italiji, ne v Nemčiji, niti na Balkanu. Gre za vas ozkega občestnega tipa in za več ali manj pravilne, centralne dvore.

Tretji tip hiš najdemo že blizu Logatca in dalje. Za gradnjo hiš služi tod izključno obsekan kamenje, streha je iz korcev, pred hišo je navadno z latnikom krito dvorišče, gospodarska poslopja pa se vrste v pravih kotih okrog dvorišča. Često so hiše nadstropne, ki imajo spodaj hlev ali klet, zgoraj stanovanje, dohod od zunaj postopnih in »balandurjev«. Še izrazitejši je tip, iz katerega je izstopil kaminski prostor tudi v tločrtu.

To so seveda le v glavnem tipi slovenske kmečke hiše. Posebno pestre so bizelske hiše in tudi kočevarske z izrazitim bavarskim značajem. Bistvo teh je srednjeveški način, da se kuri v glavnem prostoru in iz sobe kuha v peč.

V treh vrstah...

V Ljubljani je umrla Ana Lekše, doma z Rake pri Krškem. Pokopali jo bodo danes ob pol 5 popoldne na Zalaha. Naj v miru počiva!

34 novih knjiznice so odprli v kratkem času v mariborski okolici.

Nemški listi prinašajo k posebni konferenci na Dunaju zaradi potrebe novih tolmačev posebne dopise, s katerimi vabijo vse one, ki obvladajo jezike, da se prijavijo za tolmače. Na konferenci so med drugim razpravljali tudi, kako naj bi v posameznih krajih izsolali čim več jezikovno sposobnih moči. Prijave sprejema državni tolmaški urad.

Mariborski dnevniki se v zadnji številki spominja v posebnem dopisu velikega požara, ki je zadel starodavno mesto Laško pred 100 leti. Takrat je pogorelo v Laškem 54 hiš. Zupna cerkev je s stolpom vred ostala brez strehe. To je bila za Laško največja nesreča v njegovi kroniki.

Na vzhodni fronti so padli naslednji koronki in štajerski rojaki: narednik Gottfried Kolarič, 23 letni Werner Ziegler, Mihael Languš, poročnik Ivan Slanig, podčastnik Gerald Traugott, Franc Ferra, Alojzij Bröder.

Žetev smrti. V splošni bolnišnici v Gradcu je umrl kočevski preseljencec Hans Tomashek iz Brežic, star 44. let. V Mariboru je v visoki starosti 91 let umrlo upokoje. železničar Jožef Skočir. V Mozirju je umrl 38 letni Ivan Graber; v celjski bolnišnici so umrli: Jožef Sveglar, 75 let, iz St. Jurija ob juž. žel.; Jožef Kamenšek, 34 let, iz Rogaske Slatine; Rafael Skornšek, 38 let, iz Mozirja; Alojzij Zuzmelj iz Smartnega pri Slovenjem Gradcu.

Kaznovani obrtniki

Urad za kontrolo cen na Visokem komisariatu objavlja:

Civilno kazensko sodišče v Ljubljani je obsodilo zaradi previsokih cen Lampiča Alojzija, mesarja na Unču 66, na 20 dni zaporu in 300 lir globe; Karla Johansena, mornariškega mehanika, stanujočega na Poljanskem nasipu 40 v Ljubljani, pa na tri mesece zaporu in 400 lir globe.

Okrajno sodišče v Logatcu je obsodilo zaradi prekoračenja maksimalnih cen: Logarja Vinkota iz Cerknice na 400 lir globe, Josipa Intiharja iz Cerknice na 150 lir, Josipa Ronka iz Cerknice na 100 lir, Elo Zupana z Rakeka na 400 lir in Angelo Dovjak z Rakeka na 400 lir globe. Ker sta si nabavila preveliko zalogo surovega masla sta bila kaznovana Ivana Vavken iz Rovt na 200 lir in Alojzij Rupert s Petkova na 100 lir. Obema je bilo maslo zaplenjeno. Ker nista prijavila mesa sta bila obsojena Karel Gostiša iz Gornjega Logatca na 100 lir in Stefanija Puntar iz Dol. Logatca na 100 lir globe.

»Hrvatskemu Radišu« je bilo zakazanih 16 milijonov kun, katere bo porabil za zidavo nekaterih novih palač. Med drugimi bodo s tem denarjem sezidali veliko gospodarsko poslopje in novo poslopje velike trgovske akademije. V zadnji zgradbi bo tudi velika dvorana za kulturne potrebe v kateri bo prostora za 500 do 600 oseb. Stavbi bosta sezidani v Zagrebu.

Sadje kot hrana

Največjo hranilno vrednost imajo orehi, mandlji, lešniki, kostanj

Ljubljana, 16. julija.

Pri nas je še vedno razširjeno mnenje, da je sadje pre malo hranilno in naj služi le kot priboljšek po jedi. Mnogo bolj se upoštevajo druga živila kot: kruh, meso, sir itd. Vendar ne smemo sadja podcenjevati, saj vsebuje poleg velike množice hranilnih soli, rudninskih snovi, beljakovin in sladkorja še mnogo našemu telesu prepotrebni snovi kot: vitamine, fermente, hormone, lecitine, koloide, pektine, soli itd.

Ponovna raziskavanja so dognala, da bi brez snovi, ki jih vsebuje sadje, bil onase zdravje nevarno ogroženo. Glavna sestavina sadja je voda, ki jo je povprečno 75%. V njej so raztopljene različne kisline, sladkor, beljakovine in rudninske snovi, ki jih je približno za 10%. Ostanek pa tvori neka staničina.

Največjo hranilno vrednost imajo orehi, mandlji, lešniki, kostanj. Orehi imajo 15,80% beljakovin, 57,40% maščobe, 13% sladkorja, 2% rudninskih snovi; lešniki 17,40% beljakovine, 62,60% maščobe, 7,12% sladkorja, 8,50% rudninskih snovi; približno isto množino snovi ima tudi mandelj, dočim ima kostanj 3,80% beljakovin, 2,50% maščobe, 43,70% škroba, 2,10% rudninskih snovi. Ako k tej tabeli primerjamo meso, ki ima 80% beljakovin, 5-7% maščobe, 0,40% škroba in 1% rudninskih snovi, vldimo, da nam 1 kg orehov nadomesti 1 kg mastnega svinjskega mesa in še 1 kg telečjih pljuč.

Hranilna vrednost drugega sadja je sicer precej manjša, a vsebuje, kot smo že omenili za naše zdravje dragocene snovi. Poleg teh pa najdemo v sadju tudi vse one rudninske snovi, ki jih rastlina potrebuje za svojo rast. Te so: kalij, natrij, apno, magnezija, železov oksid,

fosforova, žveplena in kremenčeva kislina in klor. Te snovi so za naše zdravje zato potrebne, ker se spajajo z različnimi organskimi substancami in kislinami in jih tako telo lažje odvaža.

Poleg hranilnih snovi je najvažnejša sestavina sadja še sladkor. Količina sladkorja v sadju se ravna po vrsti sadja, podnebja, klimi in dozorelosti. Povprečno ga ima pečkasto in koščicasto sadje 7-15%, dočim ga ima jagodičevje le 3-9%. Grozde vsebuje zelo veliko grozdnega sladkorja in sicer od 10-27%. Sadnji in grozdni sladkor naš organizem takoj sprejme, dočim se mora pesni sladkor še preje dobro razkrojiti, predno ga lahko telo sprejme.

Da pa ima sadje pravičen in dober okus, mora poleg sladkorja vsebovati še kisline in sicer v pravem razmerju. Kisline dajejo sadju prijeten osvežujoč okus in ga obvarujejo, da se tako hitro ne pokvari. Največ kislin imajo jabolka in jagodičevje, manj pa hruške, slive in drugo sladkejšje sadje.

Sadje pa ima še razna barvila in hlapna olja, ki dajejo sadju prijetno aromo in povzročajo boljše prebavo, ke rdražijo slinovke, da izločajo vse soka.

Kot smo že omenili, imajo orehi, lešniki, mandlji in kostanj mnogo več maščob kot pa ostalo sadje in je tudi težje prebavljivo, zato ga moramo dobro prežvečati. To sadje deluje posebno ugodno pri beljakovini mesa in krvi, v možganih in živčevju, v jetrih, vranici in limfnih žlezah. Onim, ki se večinoma prehranjujejo s sadjem, so orehi in lešniki nujno potrebni, da dobi telo tudi beljakovin in maščob v pravilni množini.

Največ koristi imamo pač od surovega in ne-

Ljubljana

Koledar

Danes, četrtek 16. julija: Karmel. Mati božja. Petek, 17. julija: Aleš, sp.

Obvestila

Nončono službo imajo lekarne: mr. Sušnik, Marjiti trg 5; mr. Kural, Gosposvetska cesta št. 10; mr. Bohinec ded., Cesta 29. oktobra 31.

Rekordno število osebja mesarskih in gostilniških obratov se je udeležilo cepljenja zoper tifus. Vendar pa kljub veliki udeležbi ni bilo prav nobene zamude časa, ker je na mestnem fizikatu poslovanje tako hitro, da pri tem cepljenju vsakdo pride takoj na vrsto. Kakor že vmenjeno, je treba na mestni fizikat priti po štirikrat po dve zaščitni tableti, da je učinek zanesljiv ter so cepljeni obvarovani tifusa. Pri zadnjem obisku dobe cepljenca uradno potrdilo, zamudnikom pa mestni fizikat izjemoma nudi še priliko, da šele v četrtek, 16. t. m. zjutraj ob 7.30 začne s cepljenjem.

Državna tehniška srednja šola v Ljubljani. Učenci vseh odsekov in oddelkov, ki imajo popravni izpit iz italijanščine in ki stanujejo v Ljubljani, naj se nujno javijo najkasneje do petka, dne 17. ulija v direkcijski pisarni med 9 in 10. Direkcijska pisarna posluje v II. nadstropju, soba št. 31., vhod z Gorupove ulice št. 10.

Sprejemni izpiti za I. razred gimnazije. Tečaj za pripravo predmetov: slovenščina, računstvo, zemljepis, zgodovina, prirodopis — se prične 27. t. m. Prijavljanje vsak dan od 9 do 12 v Trgovskem domu, Gregorčičeva ulica 27, pritličje. Ukovina zmerna, pouk temeljit.

Poletni jezikovni tečaji italijanščine, nemščine za začetnike in spretnije, tudi za odrasle, v Trgovskem učnem zavodu. Kongresni trg 2, trikrat tedensko ob ponedeljkih, sredo, petkih. Dopoldanski tečaj od 9-10, popoldanski od pol 3 do pol 4, večerni od 6-7 in od 7-8. Ugodno za vse, ki se žele hitro in praktično naučiti teh jezikov. Priporočljivo za uradnike(-ice), pomočnike(-ce). Pojavila in prijavljanje dnevno od 9-11: Trgovski učni zavod, Kongresni trg 2. Tudi od 9-12, Gregorčičeva 27, pritličje.

Ljubljansko gledališče

Drama

Četrtek, 16. julija, ob 17: Romeo in Julija. Red Cetrtek.

Petek, 17. julija: zaprto. Sobota, 18. julija, ob 17.30: Učiteljica. Premiera. Izven. Cene od 15 lir navzdol.

Nedelja, 19. julija, ob 17: Kovarstvo in ljubezen. Izven. Znižane cene od 12 lir navzdol.

Opera

Četrtek, 16. julija: zaprto.

Petek, 17. julija: zaprto.

Sobota, 18. julija, ob 17: Krišpin in njegova botra. Red A.

EIAR — Radio Ljubljana

Petek, 17. julija, 7.30 Poročila v slovenščini — 7.45 Lahka glasba — 8.00 Napoved časa, poročila v italijanščini — 12.20 Orkester, vodi dirigent Segurini — 12.40 Koncert šramla »Ljubljana« — 13.00 Napoved časa, poročila v italijanščini — 13.15 Poročilo Vrhovnega Poveljstva Oboroženih Sil v slovenščini — 13.20 Narodne romane in pesmi — 13.50 Komorna glasba — 14.00 Poročila v italijanščini — 14.15 Koncert radijskega orkestra, vodi dirigent D. M. Sijaneč, lahka glasba — 14.45 Poročila v slovenščini — 17.15 Koncert violinista Lea Pfeiferja, pri klavirju Marijan Lipovšek — 17.35 Cetr ure za trdko »Nizzardo« — 17.50 Pisana glasba — 19.30 Poročila v slovenščini — 19.45 Lahka glasba — 20.00 Napoved časa, poročila v italijanščini — 20.20 Komentar dnevnih dogodkov v slovenščini — 20.30 Vojaške pesmi — 20.45 Simfonični koncert, vodi dirigent Cesare Nordio, v odmoru: predavanje v slovenščini — 22.00 Zamimivosti v slovenščini — 22.10 Orkester, vodi dirigent Segurini — 22.45 Poročila v italijanščini.

olupljenega sadja, ki ga pred uživanjem dobro obrišemo oziroma umijemo. S kuhanjem uničimo mnogo dragocenih snovi, fermentov in vitaminov. Tudi vlečano sadje izgubi precej na vrednosti.

Sadje pa ugodno učinkuje in zdravi tudi različne bolezni. Tako na primer ženejo hruške na vodo; jabolka hranijo in čistijo vranico in možgane; slive vplivajo na črevo, ki ga čistijo; breskve in marelice pospešujejo izločevanje žolča; limone čistijo kri, raztapljajo kamne, ustavljajo kri in čistijo sluznice in žlezce; grozde vpliva blagodejno na pljuča in čisti kri; borovnice zdravijo katar, posebno črevesni; kosmulje in črni ribez zdravijo protin; robide lajšajo kašelj itd.

Redilne snovi in rudninske snovi, ki jih sadje vsebuje, lahko naše telo hitro prebavi in preidejo takoj v kri. Zato je nesrametno, da bi kupovali druge preparate »hranilnih soli«, ki so sicer našemu organizmu neobhodno potrebne, a jih telo težko sprejme; mnogo bolj je, da jemo čimveč sadja.

Zdravnik gre s križem svet

V. HEISER

45

Takih, ki bi se odrekli užitek tega sveta, da bi se posvetili gobavcem. Je le malo, a ti maloštevilni se navadno odključujejo po iskrenem duhu žrtvovanja. Ameriški laiški brat Dutton, ki je hotel ostati v Malokajju, je tak zgled. Nihče ni nikdar zvedel, če je res gobav, ker se ni nikoli dal preiskati. Za gobavce, s katerimi je živel, je bil prvi prijatelj: vedril jih je z branjem, dajal jim je navsete in neutrudno delal za njihove koristi; pisaril je cele kupa pism ministrom, poslancem, milijonarjem in predsednikom. S svojimi napori je spravil skupaj nekaj vsotice, ki jih je potem odrazil skupni blagajni za gobavce.

Zdravniki, ki so prišli v Culion, sicer niso imeli verskega poklica kakor sestre, vendar pa jih je prevečala tolikšna poklicna vna in človeško usmiljenje, da so lahko prenašali samostudno življenje z vsemi težavami in ostudnimi nalogami. Zdravljenje ene same gnojne rane je zaradi strahotnega smrada često zahtevalo več časa kot velik kirurški poseg.

Le enega zdravnika se spominjam, ki je pobegnul. Nekemu tovarišu sem objubil, da mu bom priskrbel namesti-

nika v desetih dneh, a mnogo filipinskih zdravnikov se mi je v zadnjem trenutku opravičilo, češ da ne morejo odpotovati iz tega ali onega razloga, tako da sem moral proti svoji volji čakati tako dolgo, da bi našel koga med njimi, ki bi bil dovolj pogumen. Vendar pa moja zakasnitev ni bila dovolj tehten razlog, da bi zapustil zaupano mesto, posebno še, ker je odšel iz bolnišnice, ki je bila polna bolnikov.

Zivljenje zdravniške posadke v Culionu je bilo zelo enolično. Zato so prihod vsakega obiskovalca pozdravili zmeraj kot poseben dogodek. Eden naših zdravnikov, precejšen šaljivec, je moral nekoč spremljati gospoda, ki je prišel na ogled v našo naselbino ter bil poznan kot pobornik za treznostno gibanje. So ljudje, ki jim je nepozabno veselje, če lahko koga za šalo potegnejo za nos, in takim so bili prvaki treznosti vedno dobrodošla žrtev. Zdravniki je naročil dečku, naj spleza na kokosovo palmo, vohde kak oreh z zdravniško štrcaljko in z njo izsesa del mleka, namesto tega pa naj v oreh vbrizgne žganja.

Določena dne je prvak treznih dospel in ko si je nekaj ur v pekočem

sonou vse ogledoval, je nazadnje že stegoval jezik zaradi vročine, tako mu je izsušila usta.

»Ali bi hoteli piti malo kokosovega mleka?« ga je zdravnik vprašal. »Ni je bolj prijetne pijače, kadar je človek utrujen in vroč.«

Mož je z veseljem sprejel predlog in zdravnik je dečka poslal na drevo, naj odzdravi pripravljeno oreh. Zdravnik je razklal lupino ter sok iztočil pred gostovimi očmi. Gost je izpil poln kozarec, si obliznil ustnice ter dejal: »V vsem življenju še nisem pil bolj okusne pijače.«

Tako se je obisk zaključil v prav veseljem vzdušju.

Kadar koli sem prišel v Culion, so me slovesno sprejeli z godbo, zastavami in sprevedom. Filipinci zelo radi predlagajo prošnje, čeprav gre za čisto nepomembne stvari in moj slavnosten prihod se jim je vedno zdel najprimernejša prilika za to. Navadno sem take prošnje reševal s spretnimi odgovori, a nekoč so ženske množice navalile name, da sem se moral neslavno umakniti. Šlo je za ločitev možkih od žensk.

Imeli smo ločene spalnice za moške in ženske, podnevi pa so lahko živeli v skupnosti. Nekatero dobro misleče osebo, ki jim je bil blagor go-bavim mnogo mar, so se nad tem gražale in so toliko vplivale na generalnega guvernerja, da je izdal naredbo, po kateri je bil ženskam določen po-

seben predel, ki bi bil od ostalega ločen z visoko žično ograjo. Prisel sem v Culion ravno, ko so delo pravkar končali, a o ločitvi, ki jo je nova uredba zahtevala, še ni bilo duha ne sluha.

»Kako pa je s tem?« sem vprašal službujočega zdravnika.

»Ženske ne marajo iti tja, to je vsek mi je odvrnil.« Morali bi imeti najmanj dva zandarmerijska polka, da bi jih mogli prisiliti k temu. Če mislite, da jih lahko pregovorite, pridite pa poskusite!«

»Skličimo shod!« sem predlagal. Ze večkrat sem imel priliko, da sem jim tako javno govoril, zato me ni stvar prav nič skrbel. Ko so bile ženske zbrane, sem stopil na zabož za milo, se pod tlečim južnim soncem vzravnal in gledal po valujoči množici črnih tečnikov, ki so jih držale preko ramen in si senčile jezne obraze. Pojasnjeval sem jim, da bo ločitev samo njim v korist in da bo treba guvernerjevo uredbu na veak način uresničiti.

Filipinke so bolj spretno v govorniški umetnosti, kakor njihovi možje. Ena od njih je torej nastopila in imela navdušen govor, v katerem je zahtevala, da se ostali svet, potem ko so jih odločili od ženske družbe, doslej še prav nič ni zanimal za njihov blagor; zakaj naj bi se zdaj na tako siten način vtiak v njihove zadeve. Ženske v Culionu niso nikogar prosile, naj bi jih zaščitil in vsako pokroviteljstvo odklanjajo.

Neka upornica je stala za njenim hrbtom in drdrala še bolj grozeče besede, ki so že tako vroče ženstvo še bolj podkurile, tako da so naenkrat jele kričati: »Ubijte ga! Ubijte ga!«